

UDC (УДК) 347.672(438)/1918-1939 pp./

Онишко Оксана Богданівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: caramelka2013cary@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5165-1810

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПОЗАШЛЮБНИХ ДІТЕЙ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ (1918–1939 pp.)

Анотація. Розглянуто правове становище позашлюбних дітей на території Польщі у міжвоєнний період під час дії кількох правових систем у сфері шлюбно-сімейного права. Проаналізовано права та обов'язки кожного з батьків щодо позашлюбних дітей, права дітей на спадщину кожного з батьків. Розглянуто основні підстави, за якими дозволялося урівняти в правах шлюбних і позашлюбних дітей. Охарактеризовано межі поширення батьківської влади*, а також відповідальність за ухилення від виконання батьківських обов'язків стосовно позашлюбних дітей.

Ключові поняття: позашлюбні діти, правовий захист, виховання, право на утримання, батьківська влада, метричні книги, визнання дитини законною.

Onyshko Oksana,
PhD (Law), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of the Theory
and History of State and Law, Constitutional and International law,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: caramelka2013cary@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5165-1810

THE LEGAL STATUS OF NONMARITAL CHILDREN IN POLAND (1918–1939)

Abstract. The legal status of children born outside marriage in Poland during the interwar period is analyzed in the article. The main problem of legal regulation of that kind of relationships was the validity of several legal systems in the field of family law, examines the rights and obligations of each parent in relation to nonmarital children, the right of children to have the inheritance of each parent. The basic reasons for equalizing the rights of married and children born outside marriage are considered. The limits of the distribution of parental authority and the responsibility for evading parental responsibilities towards nonmarital children are characterized.

All regulations which were in force at that time had not contained any rules that would protect the rights of nonmarital children and their mothers. Both of them depended on the male of mother's family (grandfather, brother, curator) and from the recognition or non-recognition of their birth by a biological father. The state did not help such children in any way, and quite often, in the absence of proper care and money, such children did not survive even after birth.

In the western and southern parts of Poland were providing of the possibility of recognizing the father of an illegitimate child in a court way. It was difficult for the child or his mother to achieve this in court, as filing

---

* Батьківська влада – засіб реалізації батьківських прав стосовно дитини. Батьківською владою, за польським законодавством, наділялися обоє батьків, але у разі відмінності думок перевага надавалася думці батька (§ 91 Австрійського цивільного кодексу 1811 р., ст. 337 Польського цивільного кодексу 1825 р.). Відповідно до австрійського законодавства, батьківською владою був наділений лише батько, а після його смерті чи позбавлення батьківських прав така влада ні до кого не переходила (§ 147 Австрійського цивільного кодексу 1811 р.) або переходила до матері за рішенням суду. Після смерті батьків опікуни не володіли правом батьківської влади (ст. 364 Польського цивільного кодексу 1825 р.) [1, с. 145–147].

a complaint and litigation required significant costs. For a long time it was impossible in the central parts of Poland until 1913 r., when the law of the improving the fate of extramarital children was passing. The said law not only limited parental authority by imposing parental responsibilities, but also determined responsibility for the father's willful acts against his child.

Key concepts: children born outside marriage, legal protection, education, right to maintenance, parental authority, metric registers, recognition of a child as legal.

DOI 10.32518/2617-4162-2020-3-69-75

Вступ

Історія розвитку шлюбно-сімейних відносин загалом і правового становища позашлюбних дітей зокрема на території України має багатовіковий досвід і сумні приклади. Так, у міжвоєнний період Польща, куди входили і західноукраїнські землі, не відзначалася особливою опікою та захистом одиноких матерів і позашлюбних дітей. Однак розмаїття чинного у міжвоєнній Польщі законодавства дає можливість проаналізувати, у яких воєводствах ті чи інші закони були більш лояльні до цієї проблеми, а в окремих випадках і підтримували одиноких матерів з їхніми позашлюбними дітьми, а в інших архаїчні устрої, традиції та релігія надалі висвітлювали таке явище як негативне. Дослідження цієї проблеми у розвитку науки історії права має неабияке наукове та практичне значення.

Мета статті – охарактеризувати правове становище позашлюбних дітей на території Польщі (1918–1919 рр.), виділити основні умови узаконення позашлюбних дітей згідно з нормами чинного законодавства, яке на різних територіях міжвоєнної Польщі мало свої особливості.

1. Чинне законодавство

Перша половина ХХ століття характеризується не лише збереженням архаїчних устроїв у шлюбно-сімейних відносинах, а й повною відсутністю захисту з боку держави одиноких матерів, які народили позашлюбних дітей. Суспільний осуд, відсутність належної медичної допомоги, домінування чоловічого впливу у всіх сферах життєдіяльності суспільства наклали на таких матерів та їхні родини пожиттєву ганьбу, а позашлюбним дітям надавало мізерні шанси на гідне виховання, освіту та правове становище в суспільстві.

Для сімейного права міжвоєнної Польщі характерним є розмаїття законодавства у цій сфері. Загалом сімейні відносини та правове становище дітей, зокрема, врегульовувалося кількома нормативно-правовими актами, а саме: на півдні Польщі був чинним Німецький цивільний кодекс 1986 р., у центральних воєводствах діяв Цивільний кодекс Наполеона 1804 р. (далі – кодекс Наполеона) та Польський

цивільний кодекс 1825 р., у північних воєводствах – т. Х Зводу законів Російської імперії 1832 р. (далі – Звід законів), у західних воєводствах, куди входили і західноукраїнські землі (Східна Галичина та Західна Волинь), а також на території Спіжа і Орави (колишні території Австро-Угорської імперії) – Австрійський цивільний кодекс 1811 р. [2, с. 8].

Уніфікація польським законодавцем сімейного права у міжвоєнний період, тобто прийняття єдиного нормативно-правового акта, натрапила на суспільний резонанс і супротив із боку католицької церкви. Це було зумовлене тим, що на більшості території Польщі законним вважався лише церковний шлюб, а з ним і неможливість повноцінного розлучення серед римо-католиків. Отож урегулювати суспільні колізії на законодавчому рівні та поряд із укладенням, розірванням шлюбу, правовим регулюванням прав та обов'язків подружжя, правового становища дітей, зокрема народжених одинокими матерями, польському законодавцю вдалося лише після Другої світової війни, із прийняттям Кодексу родини і опіки (Kodeks rodzinny i opiekuńczy) 1964 р. та Цивільного кодексу Польщі (Kodeks cywilny) 1964 р.

2. Становище позашлюбних дітей на колишніх австрійських землях

Згідно з нормами Австрійського цивільного кодексу, діти, народжені на сьомому місяці після укладення шлюбу, або на десятому місяці після смерті чоловіка чи після розлучення подружжя, вважалися народженими у шлюбі та мали однакові права як стосовно батька, так і матері. Якщо мати народила дитину, перебуваючи у відносинах сепарації з чоловіком* і минуло десять місяців із моменту повідомлення про це до церковного суду, дитина не вважалася позашлюбною лише тоді, коли мати надала судові вагомні докази, що у вказаний момент зачаття обоє з батьків спільно проживали.

Оскільки і шлюб, і родинні відносини

* Сепарація – варіант розлучення подружжя для осіб римо-католицького віросповідання, за яким припинялися особисті та майнові відносини подружжя. Дружині, від чоловіка належало утримання, однак було заборонено кожному з подружжя вступати у новий шлюб.

міжвоєнного періоду ґрунтувалися на віросповіданні, то і законодавством було передбачено для позашлюбних дітем сповідувати релігію матері. За зміни віросповідання матері позашлюбна дитина змінювала віросповідання автоматично до досягнення нею семи років. Лише по досягненні 14 років дитина мала право сама вирішувати питання про зміну віросповідання чи дотримуватися атеїстичних поглядів. В обох випадках і мати, і дитина повідомляли про свої рішення адміністративну владу регіону.

На територіях, де чинним був Австрійський цивільний кодекс 1811 р. та супроводжуючі його нормативно-правові акти у сфері шлюбно-сімейного права, становище позашлюбних дітей було складне. Так, позашлюбна дитина, крім суспільного осуду, позбавлялася будь-яких прав і привілеїв, пов'язаних із родиною та власністю батька. Однак дитина мала усі привілеї, пов'язані з родиною матері (прізвище, титул, право на спадщину тощо). Це відбувалося лише у тому випадку, коли родина матері прийняла таку дитину у свою родину, що теж траплялося вкрай рідко.

Свідчення матері про те, що дитина народилася поза шлюбом, було недостатньо для вказівки на батьківство. Єдиним доказом того, що чоловік матері не був батьком дитини, була нездатність чоловіка вступати у взаємини з дружиною з двох причин: фізична неспроможність до продовження роду або перебування далеко від дружини. Недостатнім доказом була і заява подружжя про те, що вони проживають у різних будинках. Цей факт скасовував можливість батьківства лише в тому випадку, якщо у чоловіка був документ, що підтверджував його перебування в ув'язненні або в медичній установі для психічно хворих [3, с. 120–125].

Законодавство запроваджувало потрійне право позашлюбної дитини, яке містило три складові: забезпечення їжею, надання початкової освіти та засобів для проживання. Обов'язок забезпечення їжею починався з народження дитини і закінчувався тоді, коли дитина могла забезпечувати себе самостійно. Цей обов'язок належав до батька. Якщо батько був невідомий – до матері, за нею – до бабусі та дідуся з родини матері.

Наприклад, у Галичині від 1830 р. записи про батьків, бабусів і дідусів новонародженої дитини вносилися у метричні книги. Хоча австрійський закон просто зазначав, що незаконне народження не могло обмежити громадянські права або бути перешкодою для вивчення професії, найближче соціальне середовище часто знущалося над так званими «байстрюками».

Установлення батьківства могло бути результатом добровільного визнання дитини чоловіком або шляхом судового позову. Австрійський цивільний кодекс визнавав батьком чоловіка, який вступав в інтимні стосунки з матір'ю дитини впродовж періоду, зазначеного як зачаття. Легітимність позашлюбної дитини виникала лише внаслідок шлюбу його батьків [4, с. 9–10].

Хоча церковні канони і суперечили інтимним стосункам без укладення шлюбу, діти з позашлюбних стосунків становили значну частину з-поміж хрещених дітей, записи про які вносилися в метричні книги. Зазвичай такі діти народжувалися внаслідок згвалтування під час маршу військ або від швидкоплинних зв'язків служниці з молодим господарем. Ярмо «байстрюк» приклеювалося до сім'ї упродовж трьох поколінь.

Аналізуючи записи в галицьких метричних книгах, не важко знайти хрещення позашлюбної дитини. Хоча католицька церква робила всі спроби збільшення маргіналізації таких явищ, однак вони траплялися доволі часто. Так, у сільській місцевості, в невеликому суспільстві, де всі знали один одного, народження позашлюбної дитини не було незвичним.

Сім'я, в якій народилася позашлюбна дитина, отримувала суспільне тавро ганьби. Особливо в невеликих населених пунктах і селах, де сусіди зневажали та засуджували батьків, які не піклувались про доньку, яка, своєю чергою, народила байстрюка [5, с. 56–59].

3. Правове становище позашлюбних дітей на колишніх німецьких територіях

Найбільшим правовим захистом позашлюбні діти користувалися відповідно до норм Німецького цивільного кодексу. Так, правовий статус позашлюбних дітей характеризувався такими чинниками:

1) вони були повноцінними членами родини матері, а саме: отримували прізвище матері, навіть якщо мати, перебуваючи у шлюбі, мала інше прізвище, дитина отримувала дівоче прізвище матері;

2) позашлюбні діти мали право на утримання (щоквартальної ренти) від біологічного батька до досягнення ними 16 років, розмір якого відповідав соціальному становищу матері і охоплював витрати на життєві потреби, кошти на виховання і навчання;

3) у випадку смерті біологічного батька обов'язок утримання позашлюбних дітей покладался на його законних спадкоємців;

4) біологічний батько міг укласти угоду щодо утримання в майбутньому. Така угода потребувала затвердження Судом опіки регі-

ону. Добровільна відмова від такого утримання вважалася нікчемною.

Мати позашлюбної дитини не володіла батьківською владою, вона несла відповідальність лише за фізичний розвиток і виховання. Представляти інтереси дитини мав право опікун чоловічої статі (зазвичай хтось із членів родини матері, або нотаріус чи інший повірений).

Батько був зобов'язаний повернути матері своєї позашлюбної дитини витрати на пологи (зокрема ускладнення від них) і перші шість тижнів перебування з дитиною. Компенсація, яка виплачувалася родиною батька, належала матері і у випадку його смерті. Позовна давність указаної вимоги на повернення коштів становила чотири роки та шість місяців із дня народження дитини [6, с. 19–21].

Позашлюбним батьком Німецький цивільний кодекс міг визнати чоловіка, який мав інтимні стосунки з матір'ю дитини у момент зачаття (181–302 дні перед народженням дитини), якщо хтось інший в той же період не мав із матір'ю аналогічних відносин [7, с. 230–232]. Для визнання батьківства чоловікові потрібно було подати відповідну заяву до адміністративних органів регіону. В інших випадках факт батьківства встановлював місцевий суд.

Позашлюбна дитина вважалася законною тоді, коли її батьки одружилися. У випадку народження у шлюбі, визнаному недійсним, дитина вважалася законною, коли батьки не знали про незаконність укладення шлюбу.

На вимогу батька та за дозволом дитини і матері (до досягнення дитиною 21 року) місцевий суд міг винести рішення про визнання дитини законною. Якщо батько був одружений, потрібно було отримати і дозвіл його дружини. Дозволу матері та дружини не було потрібно у випадку, коли тривалий час їх місцезнаходження було невідомим.

Мати могла відмовити у наданні дозволу, і тоді на вимогу дитини чи її опікуна такий дозвіл міг надати місцевий Суд опіки, якщо це не суперечило інтересам дитини.

4. Правовий статус позашлюбних дітей на колишніх російських територіях

Відповідно до т. X Зводу законів Російської імперії, позашлюбними вважалися діти: народжені незаміжньою жінкою, народжені внаслідок перелюбу, народжені після смерті чоловіка матері, після розлучення чи визнання шлюбу недійсним, якщо до дня народження дитини минуло більше ніж 306 днів.

Мати стосовно позашлюбної дитини володіла батьківською владою, якою у випадку народження законної дитини володів батько.

Прізвище та по батькові позашлюбна дитина отримувала материнське (за згодою матері батька). Доказом народження позашлюбної дитини від матері було наявність запису в метричних книгах народження і хрещення або визнання матір'ю своєї позашлюбної дитини [8].

Як визначалося і в попередніх нормативно-правових актах, Звід законів не передбачав права позашлюбних дітей на власність, титул чи місце в родині батька, однак щодо родини матері була особлива норма, яка дозволяла урівняти в правах законних доньок матері та позашлюбних дітей (право на власність, спадщину, достойне утримання).

У випадку визнання шлюбу недійсним той з подружжя, якого ввели в оману, мав право звернутися до світського суду* щодо визнання дітей, народжених у недійсному шлюбі, законними.

У випадку, коли діти були народжені у законному шлюбі, а шлюб був визнаний недійсним із причини фізичної неспроможності чоловіка до зачаття, діти у такому шлюбі визнавалися позашлюбними.

Якщо діти були народжені у законному шлюбі, який підлягав розірванню з причини подружньої зради дружини, діти в такому шлюбі визнавалися законними, якщо чоловік не заперечував проти цього та не було інших доказів щодо зміни їх правового статусу.

Статус законних діти отримували після одруження їхніх батьків. Навіть після визнання шлюбу батьків незаконним чи недійсним правовий статус таких дітей не змінювався, і вони користувалися усіма привілеями, як і всі інші законні діти.

5. Правове становище позашлюбних дітей у центральних воєводствах

Дещо іншими були норми кодексу Наполеона. Так, у статус законних позашлюбні діти могли перейти внаслідок укладення шлюбу їхніх батьків, про що вказувалося в шлюбному акті, або батьки визнали їх законними до укладення

* Справи про розлучення та визнання шлюбу недійсним розглядав церковний суд, оскільки укладення шлюбу відбувалося за церковними канонами та засвідчувалося церковною метрикою про одруження (вінчання). На території Волинського, Поліського і Новгородського воєводств (колишні підросійські території) більшість населення становили православні, а отже і шлюби та розлучення відбувалися за православним обрядом. Шлюби інших осіб віросповідань укладалися згідно з канонічними нормами відповідного віросповідання, а шлюби старовірів, іудеїв чи атеїстів фіксувалися у метричних книгах муніципалітетів. Отож розлучення, визнання шлюбу недійсним, установлення та визнання батьківства чи інші сімейні справи вирішувалися відповідними церковними чи місцевими судами.

шлюбу (наприклад, запис у метричній книзі) [9, с. 113–115]. Як і в попередніх нормативних актах, такі діти набували усіх прав і привілеїв своїх батьків. Однак, чітко зазначалася норма, де вказувалося, що не могли бути узаконеними діти, які народилися внаслідок перелюбу чи інтимного зв'язку між членами родини (внаслідок кровозмішування).

Натомість нормативно-правові акти, які діяли в інших частинах міжвоєнної Польщі, останньої норми не містили. Заборонялося лише укладення шлюбу між членами родини, щоби не допустити кровозмішування.

Кодекс Наполеона містив норми і щодо можливого визнання позашлюбних дітей, однак останні не могли набувати прав і привілеїв дітей, народжених у шлюбі. Пошук батька та встановлення батьківства заборонялося, однак дозволений був пошук матері та встановлення материнства. Лише внаслідок викрадення жінки, якщо час викрадення збігався із часом зачаття, на вимогу заінтересованих осіб (зазвичай це були представники родини матері) батьківство могло бути встановлене за рішенням місцевого суду чи місцевої влади [10, с. 383–391].

Щодо правил спадкування за законом, то жодного права на спадщину батька чи матері позашлюбні діти не мали (ст. 756 кодексу Наполеона). Відповідно до ст. 759 кодексу Наполеона, дитина, батько та мати якої на момент зачаття були у шлюбах з іншими особами та мали від попередніх шлюбів законних дітей, могла успадкувати лише половину тієї частини, яка могла б їм належати, якщо б вона народилася у законному шлюбі. Це була лише єдина можливість позашлюбної дитини отримати від одного чи двох батьків певну спадкову частку, оскільки на підставі заповіту чи дарування жодного права така дитина не набувала [2, с. 221–225].

Ситуацію змінило прийняття польським урядом Конгресового королівства у 1913 р. закону про покращення долі позашлюбних дітей, який продовжував діяти і до кінця існування II Речі Посполитої. Так, позашлюбним дітям було надано право в судовому порядку домагатися визнання батьківства та отримання від батька аліментів на утримання (кодекс Наполеона прямо забороняв таку можливість). Визначався навіть механізм виплати аліментів та інших коштів на виховання та освіту. Також у статус законної дитини переходила внаслідок укладення шлюбу між батьками. Дозвіл на шлюб надавався Верховним судом.

У раніше чинному законодавстві батько стосовно навіть законно народжених дітей не

мав жодних обов'язків, а лише права, оскільки володів батьківською владою. Вказаний закон не лише обмежував батьківську владу, встановлюючи батьківські обов'язки, а й визначав відповідальність за свавільні дії батька щодо своєї дитини.

6. Статистика та наслідки

Як доводить практика, народження позашлюбної дитини не завжди було плодом любові. Цьому загалом передували численні військові марші та близькість казарм, які значно збільшували кількість статевих контактів, нерідко і проти волі дівчат. Відтак Перша світова війна та революційні рухи на території Польщі у міжвоєнний період спричинили велику кількість народження позашлюбних дітей. Доволі часто їхні матері навіть не мали даних про імена, прізвища та походження таких батьків. Це вже не було приводом для суспільства, щоби посміятися з сім'ї. Часто це були сімейні трагедії і народження дитини було травматичним досвідом для молодої матері і негативно впливало на її подальшу долю.

Внаслідок суспільних змін і недосконалої медицини смертність новонароджених законних дітей у тогочасній Польщі становила близько 10%, а позашлюбних немовлят – 50% від усіх незаконно народжених [11]. Як засвідчує практика, доля позашлюбних дітей була вкрай важкою. Навіть якщо законодавство (у західних і південних воєводствах) і передбачало можливість визнання батьком позашлюбної дитини, в судовому порядку дитині чи її матері цього домогтися було важко, оскільки подання скарги та судовий процес потребували значних витрат.

Після народження позашлюбної дитини жінки зверталися до сиротинців, щоби залишити там немовля. Такі сиротинці були здебільшого переповнені. Їхній персонал надавав їм адресу інших сиротинців, які теж були переповнені, і молоді жінки часто ходили колом та поверталися вже з мертвим немовлям [12, с. 130–139].

Для міжвоєнної Польщі були характерними і явища дітовбивства. Здебільшо це стосувалося позашлюбних дітей. Так, наприклад, у м. Лодзь листопаді 1931 р. служниця боялася, що з приводу вагітності та новонародженої дитини може втратити роботу, і залишила новонародженого у вигрібній ямі. На щастя, сусіди вчасно почули дитячий плач, і немовля вдалося врятувати. Однак покарання за такий злочин не було суворим, новоспечена мити відбулася позбавленням волі на 3 місяці, а дитина потрапила до притулку [11].

Утім, кількість таких щасливих випадків була мізерною. Часто поліція навіть не знаходила жінок, які здійснювали дітовбивство, а вбивства новонароджених траплялися доволі часто. Міжвоєнна польська преса оприлюднювала лише факти, коли винні матері були покарані. Так, у жовтні 1935 р. у лісі на території Познанського воєводства було знайдено понівечене тіло немовляти, залишене у мурашнику. Мати була засуджена на 4 роки позбавлення волі [13, с. 45–46].

Статистичні дані на 1929 рік визначають кількість народжень позашлюбних дітей у міжвоєнній Польщі. Так, у центральних воєводствах – 4,52%, східних – 4,2%, західних – 8,35% і південних – 7,65%. У 1931–1932 рр. це не дуже змінилося. У центральних воєводствах налічувалося 5% народжень позашлюбних дітей, у східних – 4,5%, західних – 8,4% і південних – 7,6%. Найбільший відсоток позашлюбних дітей був у великих містах. За статистикою 1929 р., у містах із населенням понад 100 тис. осіб налічувалося 11,14% позашлюбних дітей,

25–100 тис. осіб – 10,14%, нижче 25 тис. осіб – 8,07%, у селах – 4, 89% [4, с. 9–10].

Висновки

Попри те, що на території міжвоєнної Польщі не було єдиного кодифікованого законодавства у сфері регулювання правового становища позашлюбних дітей, однак усі чинні на той час нормативно-правові акти не містили норм, які би захищали права позашлюбних дітей та їхніх матерів. І одні, й інші були залежними від осіб чоловічої статі з родини матері (дідуся, брата, опікуна) та від визнання чи невизнання їх народження біологічним батьком. Держава жодним чином не допомагала таким дітям, і часто за відсутності належного догляду та піклування такі діти не доживали і до року після народження.

Суспільні зміни міжвоєнного періоду теж вносили свої корективи, оскільки суспільство засуджувало жінок за народження позашлюбних дітей, здебільшого незважаючи на життєві обставини та тогочасні події.

Список використаних джерел

1. Muszalski E. Kodeksy cywilne obowiązujące na ziemiach centralnych Polski włącznie z kodeksem zobowiązań wraz z ustawami, rozporządzeniami i dekretami Prezydenta Rzeczypospolitej. Warszawa : Drukprasa, 1936. 1610 s.
2. Lutostański K. Ustawodawstwo cywilne w pierwszym dziesięcioleciu niepodległej Polski (1918–1929). Warszawa : Drukarnia Społeczno-prawna, 1928. 14 s.
3. Kodeks cywilny z roku 1811 obowiązujący u Małopolsce i na Śląsku Cieszyńskim oraz ustawy dodatkowe. Tłumaczenie: J. Basseczes, J. Korkis. Lwów : Ewet, 1936. 384 s.
4. Szukalski Piotr. Płodność i urodzenia pozamalżeńskie w Polsce. URL: http://dSPACE.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/4100/es_c_9-10
5. Sopoćko M. Rodzina w prawodawstwie na ziemiach polskich : Studium etychno-prawne. Wilno : Skład główny w księgarni Św. Wojciecha, 1926. 77 s.
6. Gołąb S. Projekt działu polskiego kodeksu cywilnego o stosunkach prawnych rodziców i dzieci. Warszawa : Wydawnictwo Urzędników Komisji Kodyfikacyjnej. Drukarnia Mazowiecka, 1934. 43 s.
7. Damm H, Jorschel K. Kodeks niemiecki cywilny wraz z ustawą wprowadzającą. Bydgoszcz: Biblioteka Polska. 1922–1923. T. 2. 409 s.
8. Свод Законов Российской Империи. Т. X. Ч. 1. URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_tom10/e_dzherela_tom10.pdf
9. Pelcztach J. Prawo malżeńskie katolickie z uzględnieniem prawa cywilnego obowiązującego w Austrii, w Prusach i w Królestwie Polskim. Kraków : Nakładem autora. Druk W.L. Anczyca i spółki, 1882. 687, CXXXIX s.
10. Teleszewska Magdalena. Status prawny dzieci nieszlubnych na ziemiach polskich w dobie zaborów w świetle Kodeksu Cywilnego Napoleona. Czasopismo Prawno-Historyczne. Tom LXVI. 2014. S. 383–391.
11. Lutostański K., Konic H. Prawo cywilne obowiązujące w b. Królestwie Polskim. Wydanie 4. Warszawa : Wydawnictwo Towarzystwa «Bratnia pomoc S.U.M.», 1935. 312 s.
12. Los nieszlubnych matek i dzieci w II RP. Okrucieństwo tłumy NIE do uwierzenia. URL: <https://naszahistoria.pl/los-nieszlubnych-matek-i-dzieci-w-ii-rp>
13. Łozińska M., Łoziński J. Życie codzienne i niecodzienne w II RP. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011. 288 s.
14. Mały rocznik statystyczny 1939. Pod red. S. Szulca. Warszawa, 1939. 160 s.

References

1. Muszalski, E. (1936). Kodeksy cywilne obowiązujące na ziemiach centralnych Polski włącznie z kodeksem zobowiązań wraz z ustawami, rozporządzeniami i dekrety Prezydenta Rzeczypospolitej [Civil codes in force in the central areas of Poland, including the Code of Obligations, together with laws, ordinances and decrees of the President of the Republic of Poland]. Warszawa: Drukprasa [in Pol.].
2. Lutostański, K. (1928). Ustawodawstwo cywilne w pierwszym dziesięcioleciu niepodległej Polski (1918–1929) [Civil legislation in the first decade of independent Poland (1918–1929)]. Warszawa: Drukarnia Społeczno-prawna [in Pol.].
3. Kodeks cywilny z roku 1811 obowiązujący u Małopolsce i na Śląsku Cieszyńskim oraz ustawy dodatkowe [The Civil Code of 1811 in force in Malopolska and Cieszyn Silesia as well as additional acts]. Tłumaczenie: J. Basseczes, J. Korkis. Lwów: Ewet [in Pol.].
4. Szukalski Piotr. Płodność i urodzenia pozamalżeńskie w Polsce [Fertility and births outside of Poland in Poland]. Retrieved from [http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/4100/es c. 9–10](http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/4100/es_c.9-10) [in Pol.].
5. Sopoćko, M. (1926). Rodzina w prawodawstwie na ziemiach polskich: Studium etyczno-prawne [Family in legislation in Poland: an ethical and legal study]. Wilno: Skład główny w księgarni Św. Wojciecha [in Pol.].
6. Gołąb, S. (1934). Projekt działu polskiego kodeksu cywilnego o stosunkach prawnych rodziców i dzieci [Project of the section of the Polish Civil Code on legal relations of parents and children]. Warszawa: Wydawnictwo Urzędników Komisji Kodyfikacyjnej. Drukarnia Mazowiecka [in Pol.].
7. Damm, H., & Jorschel, K. (1922–1923). Kodeks niemiecki cywilny wraz z ustawą wprowadzącą [German Civil Code including of the Introductory Act]. Bydgoszcz: Biblioteka Polska [in Pol.].
8. Свод Законов Российской Империи [Swod zakonow Rosyjskoj Imperiji], 10, 1. Retrieved from http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_tom10/e_dzherela_tom10.pdf [in Russ.].
9. Pelcztach, J. (1882). Prawo malżeńskie katolickie z uzględnieniem prawa cywilnego obowiązującego w Austrii, w Prusach i w Królestwie Polskim [Catholic marital law, including civil law in Austria, Prussia and the Kingdom of Poland]. Kraków: Nakładem autora. Druk W. L. Anczyca i spółki [in Pol.].
10. Teleszewska, M. (2014). Status prawny dzieci nieszlubnych na ziemiach polskich w dobie zaborów w świetle Kodeksu Cywilnego Napoleona [Legal status of illegitimate children in Poland during the partitions in the light of Napoleon's Civil Code]. Czasopismo Prawno-Historyczne [in Pol.].
11. Lutostański, K., & Konic, H. (1935). Prawo cywilne obowiązujące w b. Królestwie Polskim [Civil law in force in the ex-Polish Kingdom]. Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwa «Bratnia pomoc S.U.M.» [in Pol.].
12. Los nieślubnych matek i dzieci w II RP. Okrucieństwo tłumu NIE do uwierzenia [The fate of illegitimate mothers and children in the Second Polish Republic. Crowd cruelty beyond belief]. Retrieved from <https://naszahistoria.pl/los-nieslubnych-matek-i-dzieci-w-ii-rp-> [in Pol.].
13. Łozińska, M., Łoziński, J. (2011). Życie codzienne i niecodzienne w II RP [Everyday and unusual life in the Second Polish Republic]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Pol.].
14. Szulca, S. (Ed.) (1939). Mały rocznik statystyczny 1939 [Small statistical year 1939]. Warszawa [in Pol.].

Стаття: надійшла до редакції 06.05.2020

прийнята до друку 03.09.2020

The article: is received 06.05.2020

is accepted 03.09.2020